

**Přínos studia neliterární řečtiny Koiné
k řešení otázky vzniku evangelií.
Otázka výskytu či absence některých výrazů,
obsažených v řečtině kanonických evangelií,
v běžné neliterární řečtině dochovaných papyrů
doby předpokládaného vzniku kanonických
evangelií a důsledky řešení této otázky pro
dataci či případnou redataci doby vzniku
kanonických evangelií**

Jan Pata

Katedra biblických věd

Katolická teologická fakulta, Universita Karlova, Praha

Abstract

The contribution of the study of the non-literary Greek Koine to the solution of the question of the origin of the Gospels. The article deals with the question of the relation of the Greek canonical gospels to ordinary non-literary Greek at the time of their origin. He raises a question whether the absence of expressions in ordinary speech, which can be described in the Gospels as Semitisms, is not proof that the Gospel tradition originated in the Semitic language environment and was subsequently translated into Greek. The author of the study tries to verify this working hypothesis by partial language research with the help of comparing texts of papyri from everyday life available in electronic databases.

1.1. Úvod

V současné době existují různá řešení problému datování kanonických evangelií, která se vzájemně neshodují. Patří k nim především teorie dvou pramenů, která se zakládá na předpokladu, že Markovo evangelium vzniklo z kanonických evangelií jako první. Další dva synoptici použili Marka jako svůj hlavní pramen, a kromě toho ještě oba nezávisle na sobě čerpali z hypotetického pramene Ježíšových logií, označovaného obvykle písmenem Q (něm. Quelle).

Tato teorie předpokládá předchozí proces ústní tradice, v které se látka o Ježíšově životě a působení postupně vyvíjela a přizpůsobovala se potřebám církve – kázání, katecheze, bohoslužba atd. – čemuž odpovídá i textová forma jednotlivých součástí kanonických evangelií, která je dána mimo jiné i společenskou funkcí příslušných textů, označovanou jako „Sitz im Leben”.

Toto řešení se zakládá na studiu evangelií v řeckém textu nejstarších rukopisů, v kterých se dochovala, a počítá především v metodách literární analýzy kombinovaných s předpokladem, že ve finálním textu evangelií se odrážejí současné historické, společenské a náboženské okolnosti autora/redaktora.

Vedle této dnes převládající teorie byly vytvořeny teorie další, které je možno považovat za alternativní. Existují názory, které na základě papyrologického, lingvistického a archeologického zkoumání navrhují převažující datování modifikovat. Někteří badatelé také poskytují lingvistická srovnávání novozákonní řečtiny s běžnou helénistickou řečí a argumentují, že pozdní datování evangelií neodpovídá frekventovanému výskytu semitismů v evangelních textech.

Tato řešení datování evangelií se opírají o přístupy lingvistické (např.: Jean Carmignac, Claude Tresmontant, Joachim Jeremias, Harris Birke-land, David Flusser, Robert Lindsey, Randall Buth, Shmuel Safrai,

Wolfgang Schadewaldt, Günther Zuntz, Michael Owen Wise a další), archeologické (John A. T. Robinson, Klaus Berger, Maurice Pierre Benoit, Martin Hengel, Merrill C. Tenney, Craig A. Evans a jiní), papyrologické (José O'Callaghan, Carsten Peter Thiede, Orsolina Montavecchi, Herbert Hunger, Y. K. Kim, Philip W. Comfort a jiní) a o výsledky dalších srovnávacích věd (Sir John Anderson, E. Bammel, Jakub Neusner aj.).

1.2. Verifikace věrohodnosti dosavadních hypotéz

Vzhledem k tomu, že všechna dosavadní řešení datace evangelií mají vědecký status hypotézy nebo nejvýš teorie, je možno při vyhodnocení dosavadních prací přinést nová hlediska v přístupu k této badatelské oblasti. Cílem je přezkoumat jednotlivé přístupy, konfrontovat je se současnými výsledky papyrologie, lingvistiky a novozákonní historie a vyhodnotit plausibilitu jednotlivých hypotéz.

Na základě poznatků lingvistických a archeologických, porovnáním s archeologicky nalezenými řeckými texty pocházejícími od běžných lidí doby vzniku evangelií, lze zjistit, zda výrazy použité v evangeliích byly spíše výrazem tehdejší obecně rozšířené mluvy „Koiné“ a nebo zda se v archeologicky nalezených dochovaných textech (ostatních papyrů) neobjevují, a proto by je bylo možno, jak uvádějí výše uvedení badatelé (Tresmontant, Carmignac apod.), zařadit spíše k hebrejskému myšlení a vyjadřování předpokládaných autorů těchto evangelijních textů.

Použitý postup při ověřování dosavadních hypotéz a teorií:

Pokud byly semitské slovní obraty, které nacházíme v evangeliích, součástí běžného jazyka, používaného v řeckých (pohanokřesťanských) obcích, měli bychom tyto výrazy najít i v dochovaných písemných

záznamech z každodenního života obyvatel řeckých obcí na východě Římské říše a přilehlých územích.

Pokud se lingvistické výrazy nacházející se v evangeliích, které výše zmínění autoři připisují semitské tradici, nepodaří nalézt v běžných, neliterárních řeckých textech doby vzniku evangelií, může tento projekt vést k relativizování současných názorů na datování.

Pokud se naopak v běžných, neliterárních řeckých textech doby vzniku evangelií najdou, povede tento projekt nutně k relativizování názorů a navrhovaných řešení, předkládaných autory lingvistických teorií.

1.3. Co můžeme zjistit pomocí tohoto výzkumu

Výsledek zkoumání by mohl přispět k řešení sporu o to, zda evangelia vznikla postupným vývojem křesťanské ústní tradice v řecky mluvících křesťanských obcích, a nebo zda jejich základem je spíše semitský (hebrejský či aramejský) způsob vyjadřování a tudíž prameny či původ jejich textů lze hledat spíše v ústní či písemné tradici původních, ještě hebrejsky či aramejsky mluvících, židokřesťanských církevních obcích.

Pokud byla „evangelijní Koiné“, včetně jednotlivých semitismů, součástí obecného vyjadřování běžných lidí – obyvatel východní části Římské říše, a to v době předpokládaného vzniku evangelií (cca r. 33–150 n. l.), potom bychom tyto způsoby vyjadřování měli najít i v každodenních písemných záznamech z této doby, dochovaných ve sbírkách starověkých papyrů (soukromé dopisy, smlouvy, ... atd.).

Pokud „evangelijní Koiné“ nebyla součástí obecného vyjadřování běžných lidí – obyvatel východní části Římské říše v době předpokládaného vzniku evangelií, potom je pravděpodobné, že je buď

literárním jazykem (podobnost s jazykem Septuaginty) a nebo se jedná buď o přímý překlad semitského textu (Carmignac, Tresmontant) nebo o vyprávění či texty sepsané v semitském prostředí a těmito rodilými mluvčími, často doslovným způsobem, „převedené“ do řečtiny (řečtina byla tehdy mezinárodním dorozumívacím jazykem).

1.4. Vyhledávání v celosvětové databázi starověkých textů papyri.info

Vyhledávat budeme v celosvětové databázi starověkých textů Papyri.info

Věnujte prosím pozornost následujícím nastavením:

- Toto nastavení nám umožní zadávat řecká písmena pomocí normální klávesnice (česká).
- Toto nastavení umožní vyhledávači najít opravdu všechny možnosti bez ohledu na diakritiku i malá a velká písmena.
- Toto nastavení nám zajistí, že budeme vyhledávat v textech jednotlivých papyrů.
- Zde se nastavuje období, v kterém chceme vyhledávat.
- Zde se nastavuje jazyk (vyhledáváme v řečtině a ne třeba v koptštině nebo v latině). Současně nám to ukáže počet jednotlivých papyrů (záznamů textů), ve kterých se bude vyhledávat.

Je třeba věnovat určitou pozornost následujícím nastavením:

První nastavení nám umožní zadávat řecká písmena pomocí normální klávesnice (česká). Druhé nastavení umožní vyhledávači najít opravdu všechny možnosti bez ohledu na diakritiku i malá a velká písmena. Třetí nastavení nám zajistí, že budeme vyhledávat v textech

jednotlivých papyrů. Další nastavení nám určí období, v kterém chceme vyhledávat. Poslední nastavení nastavuje jazyk (vyhledáváme v řečtině a ne třeba v koptštině nebo v latině). Současně nám to ukáže počet jednotlivých papyrů (záznamů textů), ve kterých se bude vyhledávat.

Poznámka k výsledkům vyhledávání:

Ve výsledcích vyhledávání se objeví pouze ty papiry, které neobsahují známá literární díla. To nám však nevadí, protože nehledáme řečtinu literárních děl, ale pouze „běžnou řeč obchodníků, řemeslníků a prostých lidí z východu Římské říše, konce 1. a začátku 2. století“.

Literární díla jsou v databázi zanesena pouze příslušným odkazem s kapitolou a veršem – viz například: Janovo evangelium VI, 8–12, 17–22:

Papyri.info sign in

Browse: [Home](#) [DSIP](#) [DSIP APIS](#) [TM Number](#) [or Search](#) [Data](#) [Bibliography](#)

<< Previous record Next record >>

Catalog Record: p6660 [xml]

Title
Summary
 John VI, 8-12, 17-22

Citations
 max. differ.
 P.Dog: 13:1996
 P.Dog: 13:1996

Inv. Id
 P.Dog: 13:1996

Material
 Papyrus

Support/Dimensions
 1 fragment x 10.7 x 2.8 cm.

Preservation
 Fragment from lower part of a leaf of a papyrus codex.

Lines
 Recto: 11 lines along the fibers (4 lines lost); Verso: 13 lines across the fibers (3 lines lost)

Recto/Verso
 Text begins on recto, continues on verso

Hand
 Medium size uncial hand.

Provenance
 Oxyrhynchus papyri

Language
 Greek

Date
 Probably early or middle part of the 4th century A.D. (Dates from the period between 300 CE and 400 CE)

Note (local/note)
 Hude Institute of Biblical Archaeology

Subjects
 Literary papyri; Identified authors: Biblical texts

Associated Names
 John, the Apostle, Saint

License
 CC-BY-NC-SA This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 3.0 License](#)

Linked Data
[RDF/XML](#) | [Turtle](#) | [N-Triples](#) | [JSON](#) | [Graph Visualization](#)

2.1. Názorné příklady k výsledkům vyhledávání

KATA MAPKON 2,19: ΟΙ ΥΙΟΙ ΤΟΥ ΝΥΜΦΩΝΟΣ – „synové svatebního stanu“.

Papyri.info
Browse: DDDDP HGVP AFIS TM Number or Search: Data

Refine Search
Substring: ΟΙ ΥΙΟΙ ΤΟΥ ΝΥΜΦΩΝΟΣ
Target: text
No Caps: On
No Marks: On

Date on or after: 1 CE
Date before: 300 CE
Language: Ancient Greek

0 documents found matching criteria set.
To determine why this is, try setting or removing criteria one at a time to see how this affects the results returned.

- Zdá se, že jsme nic nenašli, nicméně zkusme to ještě jednou a vypneme přitom veškerá omezující kritéria - třeba se ta evangelijní "Koiné" přeci jen někde objeví!
- Zde je výsledek:

Papyri.info
Browse: DDDDP HGVP AFIS TM Number or Search: Data

Search
Substring: ΟΙ ΥΙΟΙ ΤΟΥ ΝΥΜΦΩΝΟΣ
Target: text
No Caps: On
No Marks: On

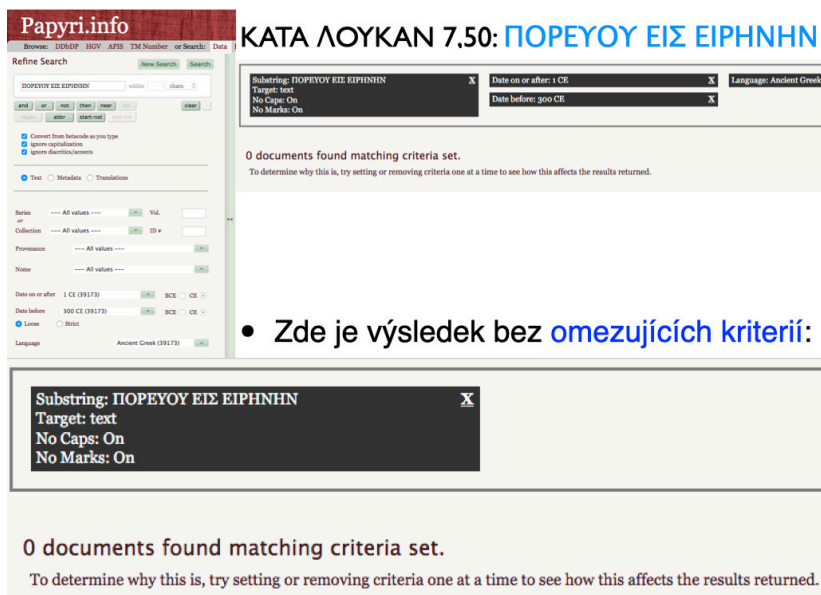
Date on or after: 1 CE
Date before: 300 CE
Language: Ancient Greek

0 documents found matching criteria set.
To determine why this is, try setting or removing criteria one at a time to see how this affects the results returned.

Hebrejšтина místo 2. pádu používala výraz: syn někoho nebo syn něčeho; „synové svatebního stanu“ nejsou děti novomanželů, ale svatebčané. Svatby se konaly pravidelně; najdeme tento výraz v neliterární řečtině?

Jak vidíme, výraz se v dochovaných papyrech v neliterární řečtině vůbec nevyskytoval.

KATA ΛΟΥΚΑΝ 7,50: ΠΟΡΕΥΟΥ ΕΙΣ ΕΙΡΗΝΗΝ – „Jdi v pokoji”.

The screenshot shows the Papyri.info search interface. The search criteria are as follows:

- Substring: ΠΟΡΕΥΟΥ ΕΙΣ ΕΙΡΗΝΗΝ
- Target: text
- No Caps: On
- No Marks: On
- Date on or after: 1 CE
- Date before: 300 CE
- Language: Ancient Greek

The search results show 0 documents found matching the criteria set. A message below the results reads: "To determine why this is, try setting or removing criteria one at a time to see how this affects the results returned."

• Zde je výsledek bez omezujících kritérií:

Jednoduché přání nebo propuštění druhého, které se jistě ve vzájemném každodenním styku muselo objevit mnohokrát. Proč ho nenacházíme v neliterární řečtině? Není to proto, že pokoj, „šalom“, byl hebrejský pozdrav?

KATA IQANNHN 1,13: ΕΞ ΑΙΜΑΤΩΝ – „z krví“.

The screenshot shows the Papyri.info search interface. The search criteria are: Substring: ΕΞ ΑΙΜΑΤΩΝ, Target: text, No Caps: On, No Marks: On, Date on or after: 1 CE, Date before: 300 CE, Language: Ancient Greek. The results section displays "0 documents found matching criteria set." and a message: "To determine why this is, try setting or removing criteria one at a time to see how this affects the results returned."

● Zde je výsledek bez omezujících kritérií:

Jedná se o začátek Janova evangelia, text v češtině zní (liturgický překlad, verš 12–13): „Všem, kdo ho přijali, dal moc stát se Božími dětmi, těm, kdo věří v jeho jméno, kdo se zrodili ne z krve, ani z vůle těla, ani z vůle muže, ale z Boha“. Tak, jak se nám text Janova evangelia v řečtině dochoval, je v něm použito množné číslo: „z krví“. Tento výraz je v klasické řečtině zcela vyloučen. Zato v hebrejštině se používá velice často: damím je plurál hebrejského slova dam, jež znamená krev a do septuagintální řečtiny je přeloženo plurálem τὰ αἵματα (ta haimata). Viz například: 2. Samuelova 16,8; Nahum 3,1; Žalm 9,13; Žalm (25)26,9; Žalm (50)51,16 atd. Hebrejšтина prostě „věděla“, že při zrození jednorozeného je krví víc (krev otce a matky při početí a krev dítěte a krev matky při porodu).

Existuje spor mezi exegety, zda je začátek Janova evangelia inspirován názory starověkých novoplatónských filosofů, a nebo zda byl okopírován ze staršího aramejského targumu, který objevil J. T. Milik, podle kterého nauka o Božím slově, obsažená v tomto targumu ovlivnila pozdější autory, tj. jak pisatele Janova evangelia, tak i židovské novoplatónské filosofy (vznik targumu je časově předchází).

Existoval tento výraz v běžné neliterární řečtině? Jak vidíme, ani tento výraz se v dochovaných papýrech, v neliterární řečtině, nevyskytuje.

ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ 1,18: ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΟΛΠΟΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ

V Janově evangeliu tato věta zní: Jednorozený Bůh, který spočívá v lůně Otcově, ten o něm podal zprávu (μονογενής θεός ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο).

Proximity: 0; THEN κολπον X Date before: 150 CE X
Within: 8 words
Target: text
No Caps: On
No Marks: On

0 documents found matching criteria set. Records per page 15 Go

To determine why this is, try setting or removing criteria one at a time to see how this affects the results returned.

Proč se nevyskytuje tento výraz v běžné neliterární řečtině?

Jean Psichari, původem Řek a profesor řečtiny na Vysoké škole moderních východních jazyků v Paříži, ve studii o jazyce Septuaginty, „Essai sur le grec de la Septante“ říká, že jednou z hlavních překážek šíření křesťanství ve vyšších velice vzdělaných vrstvách prvního, druhého i dalších století byl jazyk Nového zákona. A jako první příklad uvádí Psichari právě námi citovaný text: ho ὄν εἰς τον κόλπον τῦ πατρος, a po několika podobných příkladech dodává:

„Při odhalování všech těchto různých hebraismů si více než názorně uvědomujeme, do jaké míry byl jednou z hlavních překážek šíření křesťanství ve vyšších vzdělaných a zjemnělých vrstvách v prvním a ve druhém století a ještě později jazyk Nového Zákona. Tyto jemné vzdělance nemusely nezbytně odrazovat pouze hebraismy. Když četli nebo slyšeli vyslovit: ho ón eis ton kolpon tú patros (Jan 1,19), museli nabýt dojmu, že se staré Řecko zhroutilo, že se jejich vlast propadla, protože tento jazyk se jim oprávněně jevil jako naprostý barbarismus...”¹

Tehdejší řecké elity byly zvyklé na ledacos, na lesbické verše básničky Sapfó, na pederastii v antických školách (Symposion), na různé „zvláštnosti“ v chování některých římských císařů (např. Tiberius, Nero) a jistou morální „svébytnost“ císařského dvora – ale jednorozený Syn, který spočívá (rozuměj trvale) v lůně Otcově, to už bylo na ně prostě příliš.

2.2 Na ukázkou několik slov a frází z evangelijní Koiné z evangelíí,

kteří se v době předpokládaného vzniku evangelíí v archeologických záznamech neliterární řečtiny nevyskytují (zpracováno podle Claude Tresmontant: Hebrejský Kristus, v budoucnosti ještě zpracuji výrazy uvedené u dalších autorů).

Poznámka:

V závorkách uváděné odkazy na verše v evangelíích jsou pouze názorné příklady, fráze se v textech většinou pravidelně opakují. Nejedná se o kompletní výčet všech frází z evangelíí, které se v dobové neliterární řečtině nevyskytují. Výskyt frází jsem zkontroloval ve vyhledávači na Papyri.info.

¹Psichari 1908, 200–201, poznámka.

Pokud se slovo nebo výraz objevuje v pozdější době, než je předpokládaná doba vzniku evangelií, je v závorce uveden rok prvního výskytu a počet záznamů v databázi na Papyri.info.

Symbol \emptyset (prázdná množina) znamená, že se dotyčný výraz ve výsledcích vyhledávání sice nevyskytuje, ale pokud se toto slovo ve výsledcích vyhledávání vyskytuje v jiném tvaru, nebo se vyskytuje ve výsledcích vyhledávání jiné slovo odvozené (příponami či předponami) od hledaného výrazu, jsou tato slova následně uvedena v závorce, současně s datací nejstaršího dokumentu ve kterém se nacházejí a s počtem nalezených záznamů (hits) v databázi Papyri.info.

Výraz: Proximity: ZZZ THEN YYY, Within: X words, znamená, že hledáme takovou frázi, ve které po slově ZZZ následuje slovo YYY. Argument „Within:“ udává počet slov, následujících po slově ZZZ, které aplikace u každého záznamu v databázi prohledá.

KATA ΜΑΘΘΑΙΟΝ (Matoušovo evangelium):

αγγελιοι των ουρανων, οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν (Mt 24,36);

αιμα αθων (Mt 27,4);

του αιμα αυτου, του αιμα αυτου εφ ημας (Mt 27,25);

απο του αιματος, αθωος ειμι απο του αιματος (Mt 27,24);

αναστησει σπερμα (Mt 22,24);

απεκαλυψεν, (απεκαλυψ...), οὐκ ἀπεκάλυψέν (Mt 16,17);

αποκριθεις ειπεν (Mt 3,15; 15,24), αποκριθεις δε ... ειπεν, αποκριθεις δε Σίμων Πέτρος εἶπεν, αποκριθεις δε ο Ἰησοῦς εἶπεν, αποκριθεις δε ο Πέτρος εἶπεν (Mt 11,25; 16,16.17; 17,4) (z roku 200 CE – 399 CE rochá-zí výraz: ἀ[πο]κρι[θ]εις δε Ἰσαὰκ ὁ πα-τήρ αὐτοῦ εἶπε(ν) αὐτῶ – viz PBerol. 9778, 1hit.; další jsou z roku 400 CE – 499 CE celkem 3 hits);

αποστειλας ανειλεν, αποστείλας ἀνεῖλεν πάντας τοὺς παῖδας (Mt 2,16);

απο των νεκρων, ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν (Mt 14,2);

την ακοην + jméno, τὴν ἀκοήν Ἰησοῦ (\emptyset , jedná se o vazbu se jménem: „co je k slyšení o Ježíšovi“ – podle Claude Tresmontanta

je to hebrejský výraz šama... et - šema Ješua, přímo přeložený do řečtiny; výraz ve spojení se jménem jsem v záznamech na Papyri.info skutečně nenašel; samotné slovo: ακοη se papyrech vyskytuje, nejstarší z r. 400 BCE – 301 BCE; do roku 100 CE: 10 hits.; celkem 17 hits)

βασιλεια των ουρανων (Mt 3,2; 5,3.10.19; 8,11; 18,23), βασιλειαν των ουρανων (Mt 5,20);

ενδυμα γαμου (Mt 22,11);

γεεννα, γεενναν, γεεννη, γεεννης; (Mt 5,22; 5,29; 5,30; 18,9; 10,28; 23,15; u Mk 9,43.45.47, a u Luk 12,5)

γην την καλην, ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλήν (Mt 13,8);

δει αυτον εις, ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα (Mt 16,21);

διαβολου, διαβολος, ὑπὸ τοῦ διαβόλου (Mt 4,1; Luk 4,2), ὁ διάβολος (Mt 4,5.8.11; Luk 4,3.(5).6.13) (διαβολου – nejstarší z r. 326 CE – 375 CE; 2 hits; διαβολος – nejstarší z r. 770 CE; 2 hits);

εγειρομαι, μετα τρεις ημερας, Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι (Mt 27,63) (μετὰ τρεῖς ἡμέρας – z r. 249 CE, 1 hit; μετὰ τρεῖς μόνας ἡμέρας – z r. 770 CE; 1 hit; celkem 2 hits);

εκ νεκρων, ἐκ νεκρῶν ἐγερθῆ (Mt 17,9) (εκ νεκρων – nejstarší z r. 400 CE – 499 CE; 4 hits)

ελευσονται δε ημεραι (Mt 9,15);

εις οδον εθνων (Mt 10,5) (∅; εἰς ὁδὸν viz papyrus P. 5011 /BKT 8 15/ z r. 400 CE – 599 CE neobsahuje celý výraz εις οδον εθνων, slova jsou na různých řádkách; 1 hit);

εμπροσθεν των ανθρωπων (Mt 5,16; 6,1; 10,32.33; 23,13);

εμπροσθεν του πατρος (Mt 18,14);

Εμμανουηλ (Mt 1,23) (nejstarší z r. 301 CE – 400 CE; 5 hits);

εν γαστρι εξει (Mt 1,23);

εν γαστρι εχουσαις (Mt 24,19; Mk 13,17; Luk 21,23);

εν εκεινω τω καιρω, Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ (Mt 11,25; 12,1; 14,1);

εν τοις ποσιν αυτων (Mt 7,6);

εξομολογειν, εξομολογουμενοι [σοι], εξομολογουμαι σοι; (Mt 3,6; 11,25 a Luk 10,1)

εργαζομενοι την ανομιαν, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν (Mt 7,23) (ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν – nejstarší z r. 300 CE – 399 CE; 2 hits);

ἐσπλαγχνίσθη περὶ αὐτῶν (Mt 9,36);
 ευρεθη εν γαστρι (Mt 1,18);
 εχητε πιστιν, ἔχητε πίστιν (Mt 21,21);
 ηγερθη (nejstarší z r. 400 CE – 499 CE; 3 hits),
 ημιν και σοι (Mt 8,29) (∅; Při zadání ve vyhledávači: „Proximity:
 ημιν THEN σοι AND και – Within: 3 words“ se sice objeví 21 hits do
 r. 100 CE a 22 hits do r. 200 CE, ani jeden záznam však neobsahuje
 výraz ημιν και σοι).
 θαλασσαν και την ξηραν (Mt 23,15);
 θαρσειτε, Θαρσεῖτε, ἐγὼ εἰμι (Mt 14,27);
 ἱεροσολυμων, ἀπὸ Ἱεροσολύμων (Mt 15,1); εἰς Ἱεροσόλυμα (Mt
 2,1); (Ἱερουσαλημ), Ἱερουσαλήμ Ἱερουσαλήμ (Mt 23,37) (nejstarší
 Ἱεροσόλυμα z r. 400 CE – 499 CE);
 ἰλεως σοι, Ἰλεώς σοι, κύριε (Mt 16,22);
 Καιαφα, Καιαφαν, Καϊάφα, Καϊάφαν (Mt 26,3-57) (Καιαφαν – nej-
 starší z r. 400 CE – 699 CE; 1 hit);
 κορβαν, κορβαναν, εἰς τὸν κορβανᾶν (Mt 27,6);
 μεθερμηνευομενον (Mt 1,23; Mk 15,22; J 1,38; 1,41) (nejstarší z r. 200
 CE – 299 CE; do roku 300 n. l. 1 hit; celkem 2 hits);
 μεριμνα του αιωνος (Mt 13,22);
 μετεμορφωθη, καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν (Mt 17,2);
 μυστηρια της βασιλειασ, τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν
 (Mt 13,11);
 νομον η τους προφητας, τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας (Mt 5,17);
 νυμφωνος, οι υιοι του νυμφωνος (Mt 9,14; Mk 2,19; Luk 5,34);
 ομολογησω καγω (Mt 10,32); ομολογησει εν εμοι (Mt 10,32);
 ουαι σοι, ουαι τω κοσμω, ουαι τω ανθρωπω, ουαι δε τω ανθρωπω,
 ουαι δε υμιν, ουαι υμιν, ουαι δε ταις; (Mt 11,21; 18,7; 23,13.15.16;
 24,19; 26,24 atd.; Mk 13,17; Mk 14,21)
 οφειληματα ημων, ὀφειλήματα ἡμῶν, οφειλεταις ημων, ὀφειλέταις
 ἡμῶν (Mt 6,12);
 παραδιδοσθαι εις χειρας (Mt 17,22 a Luk 9,44);
 παρελθη η γενεα, οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη (Mt 24,34; Mk 13,30;
 Luk 21,32);

πατηρ εν τοις ουρανοισ, ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς (Mt 16,17);
πετρωδη, ἐπὶ τὰ πετρώδη (Mt 13,5);
πληρωθη το ρηθεν, ινα πληρωθη το ρηθεν υπο κυριου (Mt 1,22);
προβατα τα απολωλοτα, τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα (Mt 15,24);
προσηλυτον (Mt 23,15), προσηλυτος, προσηλυτεω;
εν τουτω τω αιωνι (Mt 12,32);
προσωπον ανθρωπων, οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων
(Mt 22,16);
σαββασιν (Mt 12,1; 12,5; 12,11; 12,12 a Mk 2,24; 3,2; 3,4; Luk 6,2); (Mt
12,2 a Mk 2,23; Luk 6,1): σαββατω (nejstarší z r. 301 CE – 400 CE; 1 hit),
μηδε σαββατω (Mt 24,20); σαββατων (Mt 28,1; Mk 16,2);
σαρξ και αιμα (Mt 16,17);
σκανδαλιζειν, σκανδαλιζει, σκανδαλιζω, σκανδαλον (nejstarší z r. 709 CE
– 710 CE; 3 hits), σκάνδαλον εἶ ἐμοῦ (Mt 16,23); σκανδαλων, σκανδαλα
(nejstarší z r. 567 CE; 1 hit), σκανδαλισθη, σκανδαλιζεται; σκανδαλιζη
(σκα[νδαλίζης]) – nejstarší z r. 276 CE – 300 CE; 1 hits.); (Mt 5,29;
11,6; 13,21; 18,7; Mk 9,47; Luk 7,23)
Φαρισαιων (nejstarší z r. 200 CE – 299 CE; 1 hit) (Mt 5,20);
υιοι της βασιλειας (Mt 8,12);
υποκριται (Mt 22,18; 23,15);

Podobně to vypadá i u evangelia KATA ΜΑΡΚΟΝ (podle Marka)
a KATA ΛΟΥΚΑΝ (podle Lukáše).

KATA ΙΩΑΝΝΗΝ (podle Jana): (pouze několik příkladů):

(J 1,13) εξ αιματων; ραββι (J 1,38); μεσιαν (J 1,41) (nejstarší z r. 200 CE
– 299 CE; celkem 1 hit); χριστος (J 1,41) (nejstarší z r. 101 CE – 200 CE;
do roku 200 CE 1 hit; do roku 300 CE 3 hits); κηφᾶς (J 1,42) (nej-
starší z r. 200 CE – 299 CE; celkem 2 hits); ερμηνευεται (J 1,42; 9,7)
(nejstarší z r. 150 CE – 250 CE; do roku 300 CE 2 hits); βασιλειαν του
θεου (J 3,3; Mk 4,30; 9,1.46; 10,15.23.24.25.43); Καιαφασ, Καιαφα,
Καιαφαν, Καϊάφας, Καϊάφα, Καϊάφαν (Jan 11,49; 18,13; 18,14; 18,24;
18,28) (Καιαφαν – nejstarší z r. 400 CE – 699 CE; 1 hit); αμην λεγω,
αμην λεγω υμιν, ἀμήν ἀμήν λέγω ὑμῖν (J 1,51; 5,19.24.25; 10,1.7; 12,24;

13,16.20.21; 14,12; 6,26.32.47.53; 8,34.51.58), Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι (J 3,3.5.11; 13,38; 14,12; 16,23); εκ νεκρων, ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι (J 20,9) (∅; nejstarší [ἐκ νε]κρῶν z r. 400 CE – 499 CE, 3 hits, včetně ἐκ τῶν νεκρῶν / z r. 501 CE – 600 CE/ – dohromady celkem 4 hits); εις τον κολπον, εις τον κολπον του πατρος, μονογενῆς θεὸς ὁ ὢν εις τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς (J 1,18) (∅; jediný nalezený podobný výraz je: ἰς(*) τὸν κόλφον(*) τοῦ Σεράπιδος(*) /Apparatus: (*) εις , (*) κόλπον , (*) corr. ex εεραπιδος / – papyrus P.Mich.8.514 z r. 200 CE – 299 CE; 1 hit).

2.3. Slova z evangelijní Koiné, která jsem našel

v archeologických záznamech neliterární řečtiny, v době předpokládaného vzniku evangelíí:

αμην (nejstarší z r. 300 BCE – 201 BCE; do roku 100 n. l.: 10 hits; do roku 300 n. l.: 21 hits); např.: αμην λεγω υμιν (Mk 3,28)

εγερθηναι (nejstarší z r. 98 CE – 117 CE; 1 hit); v Novém Zákoně např.: καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι (Luk 9,22; srovnej Mt 16,21; varianta Mk 9,31)

ιεροσολυμα (nejstarší z r. 70 CE – 300 CE; do 100 CE: 1 hit; do 200CE: 2 hits; do 300 CE: 2 hits; celkem: 5 hits), v Novém Zákoně např.: εις Ἱεροσόλυμα (Mt 2,1)

πετρος (J 1,42) (vyskytuje se jako jméno, nejstarší z r. 98 CE; do roku 100 CE: 2 hits; do roku 200 CE: 4 hits; do roku 300 CE: 10 hits)

ουα (nejstarší z r. 275 BCE – 226 BCE; 15 hits); v Novém Zákoně např.: ουα ο καταλυων (Mk 15,29)

υποκρισιν (nejstarší z r. 100 BCE – 1 BCE; 3 hits); v Novém Zákoně např.: ὁ δὲ εἰδὼς αὐτῶν τὴν ὑπόκρισιν (Mk 12,15)

Zajímavá je v této souvislosti situace se slovem evangelium – řecky: ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

Slovo ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ se v době vzniku evangelíí v tomto tvaru nevy-
skytuje, ale vyskytuje se v té době ve tvaru: ευαγγελιος a ve tvaru
ευαγγελιου.

Substring: ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ X
 Target: text
 No Caps: On
 No Marks: On

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

5 hits. Records per page 15

Identifier	Title	Location	Date	Languages	Translations	Images
o.fransg.168	keine	Theben	701 CE - 750 CE	grc, cop	None	None
2. i.e. Greek	Ευαγγέλιου					
o.fransg.493	keine	Theben	701 CE - 750 CE	grc, cop	None	None
5. i.e. Greek	Ευαγγέλιου					
p.p.rinc.Δ.180	Lease ...	Hermopolites (?)	501 CE - 600 CE	grc	None	Img (ext.)
8. i.	Ευαγγέλιου					
sb.1.0689	Testament	Theben	695 CE	grc, cop	None	Print
47. i.e. Greek	Ευαγγέλιου					
sb.1.0609	Verschenkung	Theben	734 CE	grc, cop	None	Print
r.53. i.e. Greek	Ευαγγέλιου					
r.96. i.e. Greek	Ευαγγέλιου					
r.196. i.e. Greek	Ευαγγέλιου					

Substring: ευαγγελιοσ X
 Target: text
 No Caps: On
 No Marks: On

1 hit. Records per page 15

Identifier	Title	Location	Date	Languages	Translations	Images
sb.28.1724	Text ...	Abydos (Thinis)	101 CE - 300 CE	grc, grc	None	Img (ext.), Print
1. or . or . i.	Ευαγγέλιου					

Substring: ευαγγελιοσ X
 Target: text
 No Caps: On
 No Marks: On

Date before: 300 CE X

0 hits. Records per page 15

Identifier	Title	Location	Date	Languages	Translations	Images
p.18ab.133	Monothelitic ...	Ptolemais Energetis (Arsinoites)	124 CE	grc, grc	None	Img (ext.)
29. αὐτῶσανος) παρὰ φηβίου	Ευαγγέλιου (ὁμοκλικῆ) β					
p.rinc.3.188	Letter	unknown	1 CE - 200 CE	grc, grc	None	Img (ext.)
9. [-ca.?-]Ἰωάνη βί στήθης παρὰ	Ευαγγέλιου					

3.1. Shrnutí dosavadních výsledků

Náš předpoklad v tomto výzkumu byl ten, že pokud kanonická evangelia vznikla postupným vývojem křesťanské tradice v řecky mluvících pohanokřesťanských obcích, musela také existovat subkultura, která mluvila řečtinou promíšenou s mnohými semitismy, tak jak to nacházíme v textech evangelíí, a že tato kultura byla zvyklá se tímto jazykem také písemně vyjadřovat, tak, jak to nacházíme v evangelích.

Tento předpoklad se nenaplnil. Naprostou většinu lingvistických výrazů, které se nacházejí v kanonických evangeliích, a které někteří autoři připisují semitské tradici, jsme v dobových textech nenalezli.

Nenaplnil se ani druhý předpoklad, o který se opírají badatelé, kteří nám poskytují lingvistická srovnávání novozákonní řečtiny s běžnou helénistickou řečí – a to je představa, že se semitské výrazy v tehdejší běžné, lidové, neliterární řečtině vůbec nevyskytovaly.

Z tohoto hlediska překvapí, že překlady semitských slov a frází, které jsou použité už v Septuagintě, a které se vyskytují i v kanonických evangeliích, se, až na několik málo výjimek, v řeckých textech z doby vzniku kanonických evangelií skutečně nevyskytují, zatímco fonetické přepisy hebrejských slov do řečtiny (αμην, ουα) se vyskytují v dobových textech už od 3. století před Kristem (což je tradiční datace vzniku Septuaginty). V prvním století je také doložen výskyt fonetického přepisu názvu města z hebrejštiny (Ιεροσολυμα).

3.2. Závěr

Naprostá většina novozákonních výrazů uváděných C. Tresmontanem se skutečně nevyskytuje v archeologicky nalezených řeckých textech, pocházejících od běžných lidí z doby předpokládaného vzniku evangelií. Několik málo z nich se vyskytuje v papýrech z pozdější doby, od 3. století výše, a nebo (častěji) ještě později, typicky v 5., 6. a případně v 7. století n. l.

To ukazuje na to, že texty evangelií by skutečně mohly být spíše výsledkem semitské tradice, přetlumočené do řečtiny, než dílem řeckých pohanokřesťanských obcí.

Na druhou stranu ovšem několik málo výrazů, které jsou ryze hebrejské a nejsou v evangeliích přeloženy, ale jsou místo toho pouze

foneticky přepsány do řečtiny (např.: αμην nebo ουα), bylo součástí řeckých papyrů nejen v době předpokládaného vzniku evangelií, ale i mnohem dříve (od 3. stol př. n. l.).

Rovněž několik málo řeckých výrazů, které jsou podle C. Tresmontanta výsledkem doslovného překladu z hebrejštiny do řečtiny, se vyskytuje nejen v době předpokládaného vzniku evangelií (πετρος, υποκρισιν, παραδεισω), ale některé i mnohem dříve (od 3. stol př. n. l.: έσχάτοις, γραμματεων).

To podle mého názoru ukazuje, že zde existovala určitá část společnosti, která psala řecky, ale přitom byla také schopna chápat jazyk Septuaginty a rozumět minimálně i těm několika hebrejským slovům, která v řeckém textu nepřekládali. Mohlo se jednat o židovské náboženské komunity (tzv. „diaspora“) a o židovské proselyty. Tyto skupiny žily v řeckém světě, ale současně znaly i řečtinu Septuaginty, případně i jazyk hebrejských spisů. Jazyk kanonických evangelií by byl takovýmto skupinám srozumitelný.

Literatura

www stránky: <http://papyri.info/search>.

Aland, Barbara et al. (eds.). 1993. *Novum Testamentum Graece*. 27th ed. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.

Black, M. 1967. *An Aramaic Approach to the Gospels and Acts*. Oxford.

Bourney. 1922. *The Aramaic Origin of the Fourth Gospel*. Oxford.

Buth, Randall. 2006. "A Hebraic approach to Luke and the resurrection accounts: still needing to re-do." Dalman and Moulton, Published in: *Grammatica intellectio Scripturae*, in *Studium Biblicum Franciscanum Analecta* 68. Jerusalem: Jerusalem Franciscan Printing Press.

Carmignac, Jean. 1984. *La Naissance des Évangiles synoptiques*. Paris: O.E.I.L.

Flusser, David. 1969. „The Synagogue and the Church in the Synoptic Gospels.” In *Judentum und Hellenismus*, vyd. Martin Hengel. Tübingen.

Gerhardsson, Birger. 1977. *Die Anfänge der Evangelientradition*. Wuppertal.

Gerhardsson, Birger. 1998. *Memory and Manuscript. Oral Tradition and Written Transmission in Rabbinic Judaism and Early Christianity*. Lund/Kopenhagen 1964; Revised edition Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans-Lightning Source.

Güttgemanns, Erhardt. 1970, 1971. *Offene Fragen zur Formgeschichte des Evangeliums*. München.

Hengel, Martin. 1969. *Judentum und Hellenismus*. Tübingen.

Hengel, Martin. 1984. *Die Evangelienüberschriften*. Heidelberg.

Jeremias, Joachim. 1979. *Neutestamentliche Theologie I, Die Verkündigung Jesu*. Gütersloh: Gütesloher Verlagshaus.

Lindsey, Robert. 1990. *Jesus, Rabbi and Lord: The Hebrew Story of Jesus Behind Our Gospels*. Oak Creek, WI: Cornerstone Publishing.

Neusner, Jakob. 1990. "How Judaism and Christianity Can Talk to Each Other." *Bible Review* 6/6 (1990).

Nuevo Testamento trilingue, 1994, 3. vydání. Madrid.

- Psichari, Jean. 1908. „Essai sur le grec de la Septante.” *Revue des Études juives*: 161–210.
- Riesner, Rainer. 1988. *Jesus als Lehrer*. Tübingen.
- Safrai, Shmuel. 2006. „Literary Languages in the Time of Jesus.” In *Jesus' Last Week: Jerusalem Studies in the Synoptic Gospels – Volume One*. Leiden: Brill.
- Thiede, C. P. 1996. *Eyewitness to Jesu*. New York: Doubleday.
- Tresmontant, Claude. 1983. *Le Christ Hébreu: La langue et l'âge des Évangiles*. Paris: O.E.I.L.
- Tresmontant, Claude. 1998. *Bible a antická tradice*. Praha: Vyšehrad.
- Wise, Michael Owen. 2012, 2015. *Language and Literacy in Roman Judaea*. University of Minnesota Ph.D. dissertation. The Anchor Yale Bible Reference Library. New Haven: Yale University Press.